

## **Lezing Rode Hoed 30 oktober 2017 over *On Liberty* van John Stuart Mill**

**A.H.J. Dautzenberg**

Ik begin met het voorlezen van mijn kortste verhaal; het staat in de in 2014 verschenen bundel *En dan komen de foto's*. Het heet ZKV.

Allen die zich in Nederland bevinden, worden in gelijke gevallen gelijk behandeld. Discriminatie wegens godsdienst, levensovertuiging, politieke gezindheid, ras, geslacht of op welke grond dan ook, is niet toegestaan.

Dit verhaal dient als motto voor mijn lezing, die nu dus volgt.

*Over vrijheid* van John Stuart Mill. Ik kende het boek, de titel kwam regelmatig voorbij in de colleges die ik volgde, in de boeken die ik las, maar ik had het nog nooit zelf gelezen. Dat was ook niet nodig, meende ik, de inhoud was bekend, een pleidooi voor de vrijheid van meningsuiting, voor individualiteit. Tegelijkertijd dacht ik: de morele superioriteit zal er wel weer van afspatten, want dit soort boeken wordt vrijwel altijd geschreven in een ivoren toren, niet in een plaggenhut. Niet zelden dienen ze maar één doel: zelffelicitering, want we doen het toch zo goed. En tussen de regels resoneert de liefde voor de status quo.

Tot zover de belangrijkste vooroordelen die over mijn schouder meekeken. Zo meteen zal ik ook iets vertellen over de frustraties, misschien zelfs wel trauma's, die mij tijdens het lezen vergezelden. De vrijheid van meningsuiting manifesteert zich in de modder, niet in een studeerkamer. Maar eerst het boek. *Over vrijheid* van John Stuart Mill. Ik las het de afgelopen week dus voor het eerst. Ik vond het amusant, lief, maar ook een tikkeltje naïef. Ik was onder de

indruk van Mills retoriek, van zijn eruditie, van zijn humanisme, maar het boek irriteerde me ook. Ik zal dat uitleggen.

Mill heiligt het individualisme, de levensexperimenten, de anomie, en hij waarschuwt voor de tirannie van de meerderheid. Enkele citaten: 'De mensheid wint er meer bij, wanneer zij ieder laat leven zoals het hemzelf goeddunkt dan wanneer zij iedereen dwingt om te leven zoals anderen dat goed vinden. [...] Het begin van alle wijsheid of verheffing komt en moet van individuen komen; meestal eerst van één individu.' En deze, ook niet mis: 'Er is ook bescherming nodig tegen de druk van de gangbare meningen en opvattingen, tegen de neiging van de maatschappij om, met andere middelen dan het strafrecht, haar eigen ideeën en gewoontes op te leggen aan mensen die daarvan afwijken.'

Maar méént hij het ook? Durft hij er ook daadwerkelijk voor te gáán? Ik vind van niet. Mill, een overtuigd utilitarist, hij stelde uiteindelijk nut boven vrijheid, heeft wel erg veel oog voor de overheid die ervoor moet zorgen dat de naar vrijheid strevende mens geen schade toebrengt aan de samenleving. Als puntje bij paaltje komt heeft Mill meer vertrouwen in de weloverwogen besluiten van het gezag dan in de vrijheidsdrang van het individu, alle mooie woorden ten spijt. Het utilitarisme zit in de weg, en misschien ook wel zijn angst om te detoneren, wie zal het zeggen. Mill bewandelt in elk geval graag de gulden middenweg, althans door de ogen van nu bekeken, door mijn ogen bekeken.

Gezag boven vrijheid. Status quo. De moraal van de meerderheid weegt uiteindelijk zwaarder dan die van het individu, want de meerderheid legitimeert de macht van het gezag. Mill vindt bovendien dat een burger tegen zichzelf beschermd moet kunnen worden, door de staat welteverstaan. Mill buigt mij iets te gretig voor de door de massa verheerlijkte en door de heersende klasse geijkte moraal.

Een illustratieve uitspraak: 'Ik zei al dat vrijheid dikwijls wordt verleend waar zij zou moeten worden beperkt, en wordt beperkt waar zij zou moeten worden

toegestaan.' Twee keer 'zou moeten'. Het imperatief duidt op een min of meer superieure instantie die bepaalt wat wél en wat níet kan. Mill gaat niet naast het individu staan, hij blijft in zijn ivoren toren zitten, op gepaste afstand van de mensen die er een anomische levenswandel op na menen te moeten houden. De staat knapt het wel op, de bewaker van de status quo.

*Over vrijheid* is te lezen als een schaamlap voor hen die een sterke regierol van de overheid voorstaan, maar dat niet durven toegeven. Door te blijven benadrukken dat je begaan bent met het individu en dat je streeft naar sociale gebondenheid, creëer je volop ruimte om je eigen agenda erdoor te drukken. Intellectuelen die geestdriftig zwaaien met *Over vrijheid* van Mill, meestal overtuigd liberalen, zijn vaak de eersten die in de praktijk het tegenovergestelde laten zien. Doordat ze Mill hebben gelezen, of zich op zijn gedachtegoed beroepen, voelen ze zich moreel gesterkt, gelegitimeerd om imperatieven de wereld in te slingeren. En dat gaat vrijwel altijd ten koste van het individu. De meerderheid wordt beschermd tegen de minderheid, niet andersom. Er is altijd wel iemand te vinden die last heeft van de gedachten of het gedrag van een individu.

En zo kom ik uit bij de praktijk. De modder. En dan komen mijn frustraties en trauma's om de hoek kijken. De bril waarmee ik het boek óók las.

In 2011 stond pedofielenvereniging Martijn voor de rechter. Het Openbaar Ministerie wilde de vereniging verbieden. Niet omdat er strafbare feiten waren geconstateerd, maar omdat, ik citeer uit het requisitoir van de officier van justitie: 'het gedachtegoed de openbare orde en de goede zeden kan verstoren.' Openbare orde. Goede zeden. Kán verstoren. Ik werd daarop lid van Martijn, onder meer om de vrijheid van meningsuiting en de vrijheid van vereniging te verdedigen. Je mag mensen hun dromen, fantasieën en verlangens niet afnemen, want dat is vaak het enige wat ze hebben.

Zoals ik al zei waren er geen strafbare feiten geconstateerd, ik blijf het benadrukken, dus het civiele recht moest uitkomst bieden. Het OM ging op zoek naar een criterium om Martijn te toetsen, te kunnen be- en veroordelen. Dat werd het 'bah-gehalte'. Ik verzin dit niet, samen met de advocaat heb ik het verzoekschrift van het OM zorgvuldig bestudeerd. Een gedicht dat het OM met een *hoog* bah-gehalte classificeerde gaat als volgt:

Ik zou maar wat graag  
In een bootje met je varen  
Je minnen  
Je kussen  
Je lichaam tegen mij  
Ik streel in mijn dromen  
Overal waar ik wil komen  
En jij vindt het fijn  
Gedachten zijn vrij  
Het is een cliché  
Maar wat ik net schreef  
Is slechts een kans op honderd  
Realiteit  
We leven in een wereld  
Waar zo'n dingen niet kunnen  
Maar gelukkig  
Wat een bof  
Dromen zijn tof  
En t kan geen kwaad

Volgens het OM wordt in dit gedicht, dat op de site van Martijn stond, de liefde voor kleine jongetjes verheerlijkt. En dat is bah. Dat mag niet.

Het OM kende ook een hoog bah-gehalte toe aan een op de site gepubliceerde recensie van het begin jaren tachtig bij uitgeverij Van Oorschot verschenen boek 'Een jongen met vier benen' van Kees Verheul. En bij een recensie van een boek van PvdA-senator Brongersma, begin jaren tachtig een pleitbezorger voor het pedofiele gedachtegoed, schreef het OM: 'expliciet citaat, goed bruikbaar in verzoekschrift.'

Ik vertegenwoordigde in de rechtszaal van Assen de vereniging, maar het oordeel stond al vast, er was geen ruimte voor dialoog, het onderwerp mocht de ivoren toren niet verlaten. De dienstdoende rechter moest weliswaar toegegeven dat er nergens sprake was van kinderporno, van strafbare feiten, alleen maar van 'bah', maar toch werd de vereniging verboden. De maatschappelijke onrust was te groot, de politiek en media te gekleurd. Ook het hoger beroep verloren we en het Europees Hof voor de Rechten van de Mens wilde de zaak niet eens in behandeling nemen. Bij het woord 'pedofiel' schoot iedereen in een morele kramp. Bij het woord 'pedofiel' schiet iedereen in een morele kramp.

Eerlijk gezegd denk ik dat Mill hier begrip voor zou opbrengen, voor het verbieden van de vereniging. De partij die zijn gedachtegoed het meest bewierookt, de VVD, schreeuwde destijds het hardst om een verbod. Minister van Justitie Ivo Opstelten sprak in de Tweede Kamer expliciet de hoop uit dat de rechtbank tot een verbod zou komen, de scheiding der machten gold even niet. Regenteske retoriek boven liberaal denken. Gezag boven vrijheid.

Dan de persoonlijke gevolgen. Ik houd het kort, want de antecedenten zijn waarschijnlijk bekend. Doodsbedreigingen volgden. Net als de pedofielen was ik opeens ongedierte geworden dat vernietigd moest worden, liefst op een zo pijnlijk mogelijke manier. Ontslagen volgden. Ik werd onder meer aan de kant

gezet door Financial Times en de Universiteit van Tilburg. Vooral dat laatste deed pijn. Van 1987 tot 1992 had ik er gestudeerd. De hoogleraren hadden indertijd de mond vol van onafhankelijk denken, het belang van nuance, individualiteit. Zij hadden vast Mill gelezen. Maar breng je dat onafhankelijk denken in de praktijk, dan wordt je door datzelfde instituut aan de kant gezet. Twee jaar later deed Fontys Hogeschool hetzelfde, eveneens gevoed door ongenueanceerde berichtgeving in de media.

Een tweede voorbeeld. In 2013 werd ik benaderd door Maastricht University met de vraag of ik 'scherpe columns' wilde schrijven voor het universiteitsblad – 'vrije geesten moet je te allen tijde steunen,' schreef de hoofdredacteur in de begeleidende mail. Toen ik enkele weken later een briefwisseling met Diederik Stapel startte, onder meer om hem te bevragen over zijn fraude, en de media daarover moord en brand schreeuwden, moest ik per direct het veld ruimen. Vrije geesten moet je te allen tijde steunen. Een academische fopspeen. En zo zou ik het boek van Mill ook kunnen classificeren. Een academische fopspeen. Papieren heldenmoed. Valse romantiek. Lui humanisme.

Tot slot een iets groter bruggetje, om de discussie zo meteen alvast te kruiden. Columnisten zien zichzelf vaak als hoeders van de vrijheid van meningsuiting. Net als Mill, zou ik eraan toe willen voegen. Maar dan weer die verdomde praktijk. Net als op de social media worden in vrijwel alle columns individuen tot de orde geroepen, veelal vanuit een morele reflex. Anomie wordt bekritiseerd, mensen met een onwelgevallige mening aan de schandpaal genageld. De samenleving dient te worden beschermd.

Elma Drayer scheef enkele weken geleden een column waarin ze hoogleraar Roos Vonk niet alleen bekritiseerde, maar waarin ze de universiteit zo ongeveer opriep om haar te ontslaan. Roos Vonk komt publiekelijk op voor dierenrechten en dat mag niet, want ze is een wetenschapper. Drayer volgde het bekende

stramien om haar gelijk te bevestigen. Eerst maakt ze van Vonk een karikatuur – ze is hysterisch, ze betwetert, ze bazuïnt rond – en dan volgt de terechtstelling. Bovendien vervormt Drayer de feiten, zodat ze in haar straatje passen. Dat mag natuurlijk, een column is een stijlfiguur, maar om nu de universiteit op te roepen de in haar ogen te idealistische hoogleraar te ontslaan.

Een citaat: ‘Helaas waren de boven haar gestelden niet zo verstandig om de vrouw meteen te lozen. Inderdaad, ze had zelf geen fraude gepleegd. Maar waarom zou je een hoogleraar in dienst willen houden die zo goed gelovig is?’ Ik zou daarop willen antwoorden: de nodige wetenschappers geloven in God en maken daar de nodige, al dan niet hemelse, muziek bij.

Drayer richt zich in haar column zelfs rechtstreeks tot het bestuur van de universiteit – ‘geachte bestuurders’. Ik weet niet hoe het met u zit, maar ik krijg hiervan een nare smaak in mijn mond. Roos Vonk is volgens Drayer geen wetenschapper, maar een activist. Alsof dat niet samen kan gaan. Roos Vonk laat zien wie ze is en waar ze voor staat, dat is wel zo zuiver. Deden dat maar meer wetenschappers.

Want wat bezielt al die wetenschappers die werken voor de wapenindustrie, voor de bio-industrie, voor het wetenschappelijk bureau van een politieke partij, voor Shell, voor verzekeraars en banken, voor de AIVD of voor welk ideologisch gedreven instituut dan ook? Is hun betrokkenheid te herleiden tot ‘wiens brood men eet’, of zit er meer achter, geloven ze ook daadwerkelijk in de dogma’s die ze belijden? Ik ben daar wel benieuwd naar.

Ik had graag nog wat gefilosofeerd over het exhibitionisme waarmee we *en masse* onze vrijheid opgeven, en over de vraag of de mens überhaupt wel vrij wil zijn, maar dat bewaar ik tot een volgende keer.

Ik eindig met een citaat uit *Over vrijheid*, een boek dat Elma Drayer zo meteen vast gaat bewieroken.

'De ernstigste overtreding die een polemist kan begaan, is het brandmerken van de aanhangers van de tegengestelde mening.'

Het luide gesnurk van een gevestigde mening.